

N.D. NICKANDROV

Το Σχολείο Γενικής Εκπαίδευσης στην ΕΣΣΔ: Εμπειρίες και προοπτικές

Το Σοβιετικό σύστημα δημόσιας εκπαίδευσης είναι ένα από τα σημαντικά κοινωνικά επιτεύγματα της ΕΣΣΔ και ταυτόχρονα ένα συστατικό της υποδομής της χώρας. Πριν από την επανάσταση του 1917 το 75% του Ρωσικού πληθυσμού της χώρας ήταν αναλφάβητο· για τον μη-Ρωσικό πληθυσμό το ποσοστό των αναλφάβητων ήταν 95%. Σήμερα, και από πολύ καιρό πριν, δεν υπάρχουν αναλφάβητοι στην ΕΣΣΔ είτε μιλάμε για πλήρη ή για λειτουργικό αναλφαβητισμό. Η δυνατότητα φοίτησης όλων στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ολοκληρώθηκε στα χρόνια της δεκαετίας του '70. Σήμερα, το 86% του εργαζόμενου πληθυσμού σε όλους τους τομείς της βιομηχανίας, της επιστήμης και της κουλτούρας, έχει συμπληρώσει ή συμπληρώνει την εκπαίδευσή του στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Το δικαίωμα στην εκπαίδευση κάθε πολίτη της ΕΣΣΔ δεν κατοχυρώνεται μόνον από το Σύνταγμα, αλλά εξασφαλίζεται επίσης με ένα ευρύ δίκτυο εκπαιδευτικών ιδρυμάτων, με τη δωρεάν εκπαίδευση όλων των τύπων, με τη δωρεάν προμήθεια σχολικών βιβλίων, με την παροχή κρατικών υποτροφιών, επιδομάτων και προνομίων στους μαθητές.

Στην ανάπτυξη και την τελειοποίηση του συστήματος δημόσιας εκπαίδευσης δίνεται και έχει δοθεί πάντοτε από το Σοβιετικό κράτος μεγάλη προτεραιότητα για πολλούς λόγους κοινωνικού και οικονομικού χαρακτήρα. Από κοινωνική άποψη, το να έχει κάποιος καλή εκπαίδευση εξυπηρετεί χωρίς αμφιβολία τα συμφέροντα όλων. Από οικονομική άποψη, θα αρκούσε να πούμε ότι το 30% της αύξησης του εθνικού εισοδήματος οφείλεται στην επένδυση που γίνεται στον εκπαιδευτικό τομέα.

Το βασικό συστατικό του εκπαιδευτικού συστήματος της ΕΣΣΔ είναι το σχολείο γενικής εκπαίδευσης. Τα επιτεύγματά του έχουν δεόντως εκτιμηθεί και οι προοπτικές του καθορίζονται από τις Οδηγίες για μεταρρύθμιση των γενικών και επαγγελματικών σχολείων και από άλλα κείμενα που εγκρίθηκαν στη χώρα μας το 1984. Σε αυτά τα κείμενα και στην προσωπική εμπειρία βασίζεται η παρακάτω σύντομη παρουσίαση που αφορά την παρούσα κατάσταση και τις προοπτικές του σχολείου της γενικής εκπαίδευσης στην ΕΣΣΔ.

Αρκετά βασικά προβλήματα της εκπαιδευτικής ανάπτυξης έχουν λυθεί στη χώρα μας και οι αντίστοιχες προβλέψεις έχουν κατοχυρωθεί με συνταγματικές πράξεις και μπορεί να θεωρηθούν ως αρχές στις οποίες θεμελιώνεται όλο το εκπαιδευτικό σύστημα. Αυτές οι αρχές είναι:

- υποχρεωτική εκπαίδευση για όλα τα παιδιά και τους εφήβους·
- ο κρατικός και δημόσιος χαρακτήρας όλων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων·
- η ομοιομορφία και συνέχεια όλου του συστήματος της δημόσιας εκπαίδευσης·
- η ενότητα διδασκαλίας και εκπαίδευσης, η σύνδεση της εκπαίδευσης με τη ζωή και την εργασία·
- ο επιστημονικός χαρακτήρας της εκπαίδευσης, η βελτίωσή της με βάση τα πιο τελευταία επιτεύγματα της επιστήμης, της τεχνολογίας και της κουλτούρας·
- η ανθρωπιστική φύση και τα υψηλά ηθικά πρότυπα εκπαίδευσης και αγωγής·
- μικτή εκπαίδευση·
- ο εγκόσμιος χαρακτήρας της εκπαίδευσης.

Όλοι οι Σοβιετικοί βλέπουν αυτές τις αρχές και τα αντίστοιχα χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού συστήματος ως κάτι πολύ φυσικό. Και μόνο αν γυρίσουμε πίσω στην ιστορία της χώρας, βρίσκουμε ότι τίποτε από αυτά δεν εξασφαλιζόταν πριν από το 1917. Θυμηθείτε τα στατιστικά αναλφαριθμητισμού που δόθηκαν προηγουμένως. Οι αριθμοί είναι μεγάλοι και για τον Ρωσικό και για τον μη-Ρωσικό πληθυσμό της πρώην Ρωσικής αυτοκρατορίας· και είναι πολύ μεγαλύτεροι για τους μη-Ρώσους. Η εκπαιδευτική κατάσταση για τις γυναίκες ήταν τότε πολύ χειρότερη από εκείνη των ανδρών. Η ποιότητα της εκπαίδευσης, αν χρησιμοποιήσουμε ως κριτήριο τη διάρκεια φοίτησης και την επιλογή ειδικού εκπαιδευτικού ιδρύματος, βρισκόταν σε άμεση σχέση με την οικονομική κατάσταση του ατόμου και των γονέων του. Μερικοί τύποι σχολείων οδηγούσαν σε αδιέξοδο, γιατί δεν επέτρεπαν στους αποφοίτους τους να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους. Οι άνθρωποι έπρεπε να καταβάλουν μεγάλες προσπάθειες και να υποβληθούν σε μεγάλα έξοδα για να λύσουν αυτά και άλλα προβλήματα.

Αλλά η ζωή συνεχίζεται και το σημερινό σύστημα εκπαίδευσης παρά τα επιτεύγματά του παρουσιάζει αδυναμίες. Η μεταρρύθμιση των γενικών και επαγγελματικών σχολείων είναι μια απάντηση στις ανάγκες του σήμερα και του αύριο, είναι επίσης μια συνειδητή προσπάθεια να ξεπεραστούν μερικές αδυναμίες που με τα χρόνια έχουν συσσωρευθεί στο έργο των σχολείων. Οι Οδηγίες για μεταρρύθμιση ορίζουν ότι «είναι αναγκαίο να βελτιώσουμε τη δομή της εκπαίδευσης, να εξυψώσουμε την ποιότητα της γενικής εκπαίδευ-

σης και της εργατικής και επαγγελματικής άσκησης, να κάνουμε ευρύτερη χρήση πιο αποτελεσματικών μορφών και μεθόδων διδασκαλίας και τεχνικών διδακτικών βοηθημάτων· να ακολουθήσουμε με συνέπεια τις αρχές της ενότητας εκπαίδευσης και αγωγής· και να προωθήσουμε στενότερους δεσμούς μεταξύ της οικογένειας, του σχολείου και του κοινού» (I, σ. 40). Όλα αυτά πρέπει να κατανοηθούν στο πλαίσιο των μέχρι τώρα επιτευγμάτων και των προοπτικών για το μέλλον.

Σήμερα, το σχολείο γενικής εκπαίδευσης είναι ένα δεκατάξιο σχολείο που το αρχίζουν τα παιδιά στην ηλικία των επτά. Λίγο περισσότερο από το 60% των παιδιών τελειώνουν τις δέκα τάξεις, ενώ όλοι οι άλλοι τελειώνουν 8 τάξεις και συνεχίζουν σε άλλα ιδρύματα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης (επαγγελματικά σχολεία, δευτεροβάθμια τεχνικά σχολεία) τα οποία προσφέρουν επαγγελματική διδασκαλία και στα οποία ταυτόχρονα οι μαθητές ολοκληρώνουν τη γενική δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Απόφοιτοι και από τις δύο κατευθύνσεις έχουν εξίσου τη δυνατότητα να προχωρήσουν στην ανώτατη εκπαίδευση. Πάντως, αυτή η δομή της εκπαίδευσης παρουσιάζει αδυναμίες σε σχέση με τις σημερινές απαιτήσεις. Πρώτον, ο όγκος της γνώσης που πρέπει να αποκτήσουν οι απόφοιτοι των σχολείων αυξάνει σταθερά. Δεύτερο, με το να δίνει ένα σχετικά υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης το σχολείο γίνεται λιγότερο ικανό να προετοιμάζει τους νέους ανθρώπους για τη ζωή και την εργασία. Αυτός είναι ο λόγος που η σχολική μεταρρύθμιση ορίζει ως έναρξη φοίτησης στο σχολείο την ηλικία των έξι, έτσι που το σχολείο να περιλαμβάνει έντεκα τάξεις. Αυτό σημαίνει ότι η διάρκεια φοίτησης στο σχολείο μεγαλώνει στο αρχικό στάδιο (στο πρωτοβάθμιο σχολείο) και τα παιδιά θα έχουν καλύτερες δεξιότητες ανάγνωσης, γραφής και αριθμητικής και θα είναι πιο καλά προετοιμασμένα για να σπουδάσουν τα μαθήματα της πρώτης βαθμίδας του δευτεροβάθμιου σχολείου. Ένας ακόμη χρόνος φοίτησης στο σχολείο σημαίνει περισσότερα έξοδα για την εκπαίδευση, αλλά η ποιότητά της θα εξυψωθεί.

Η μετάβαση στο εντεκάχρονο σχολείο θα είναι σταδιακή. Μερικά παιδιά πηγαίνουν σχολείο στην ηλικία των έξι ακόμη και τώρα, αλλά τα πιο πολλά απ' αυτά αρχίζουν σχολείο στα επτά. Το όλο θέμα δεν είναι μόνο ότι τα παιδιά των έξι χρόνων οφείλουν να πάνε σχολείο. Θα χρειασθούμε πρόσθετους δασκάλους, θα πρέπει να ασκήσουμε τους ήδη εργαζόμενους δασκάλους για να μπορούν να διδάξουν τους εξάχρονους μαθητές, θα χρειασθούμε πρόσθετες αίθουσες, τάξεις και προαύλια, καθώς επίσης και κοιτώνες ύπνου. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η μετάβαση οφείλει να είναι σταδιακή.

Η έναρξη του σχολείου στην ηλικία των έξι θα συνεισφέρει επίσης στη λύση του προβλήματος του υπερβολικού φόρτου της σχολικής δουλειάς των μαθητών που συζητείται για πολλά χρόνια από δασκάλους, επιστήμονες και

γονείς. Αυτό το πρόβλημα είναι πολυδιάστατο και έχει προκληθεί από πολλές αιτίες. Η κύρια αιτία είναι απλά ότι ένας πρέπει να δώσει (και να αφομοιώσει) κατά τον ίδιο χρόνο όλο και πιο πολλές πληροφορίες. Άλλες αιτίες είναι αδυναμίες σε μερικά διδακτικά βιβλία, φορτωμένα υπερβολικά με ύλη δευτερεύουσας σημασίας ή με πολύ περίπλοκη παρουσίαση. Αυτό σημαίνει ότι και η λύση του προβλήματος θα πρέπει να είναι πολυδιάστατη. Ήδη έχουν ετοιμαστεί μερικά νέα και καλύτερα διδακτικά βιβλία, άλλα γράφονται τώρα ή δοκιμάζονται πραγματικά στα σχολεία. Αλλά η αύξηση του χρόνου φοίτησης στο σχολείο θα είναι επίσης βοηθητική.

Το Σοβιετικό σχολείο έχει πάντοτε αναπτυχθεί ως ομοιόμορφο, προς την εργασία προσανατολισμένο πολυτεχνικό σχολείο. Πάντως κάτω από τις συνθήκες της επιστημονικής και τεχνολογικής προόδου, η οποία σταθερά κερδίζει ορμή, και κάτω από τις συνθήκες της σύγχρονης βιομηχανικής παραγωγής, η προετοιμασία των νέων ανθρώπων για την εργασία πρέπει σημαντικά να βελτιωθεί. Η τεχνολογική άποψη αυτής της προετοιμασίας (δηλαδή, η ετοιμασία για μια ειδική δουλειά και η απόκτηση ειδικών δεξιοτήτων εργασίας) πρέπει στενά να συνδεθεί με την ηθική άποψη. Πιστεύουμε ότι η αγωγή των ανθρώπων είναι δυνατή μόνο στην εργασία. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο θα δαπανάται περισσότερος χρόνος για άσκηση στο χώρο δουλειάς και για κοινωνικά χρήσιμη εργασία. Αυτή θα είναι 3 ώρες την εβδομάδα για τις πρώτες τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και θα αυξάνεται σταδιακά σε 8 ώρες την εβδομάδα στις δύο τελευταίες τάξεις. Ταυτόχρονα ρυθμίζεται το θέμα της προετοιμασίας των μαθητών για εργασία στα πιο κοινά επαγγέλματα. Αυτό θα βοηθήσει πολύ σύντομα στο να λυθεί ένας από τους κύριους αντικειμενικούς σκοπούς της μεταρρύθμισης — ο σκοπός της επαγγελματικής εκπαίδευσης για όλους. Αυτό σημαίνει ότι κάθε μαθητής, όταν τελειώνει το σχολείο, θα έχει επαγγελματική άσκηση που δεν θα τον στερήσει από την δυνατότητα να διαλέξει το δρόμο του στη ζωή ή να συνεχίσει την εκπαίδευσή του. Ταυτόχρονα θα αυξηθεί και η τεχνολογική και η ψυχολογική ετοιμότητα για εργασία.

Η αρχή ενός ομοιόμορφου σχολείου σημαίνει, εκτός από άλλα πράγματα, ότι η εξατομίκευση και η διαφοροποίηση της μάθησης είναι δυνατή μόνο στη βάση ενός ομοιόμορφου και μάλλον υψηλού επιπέδου γενικής εκπαίδευσης. Κατά συνέπεια, δεν έχουμε διόδους στα σχολεία μας που θα οδηγούσαν προς τις επιστήμες ή προς τις ανθρωπιστικές σπουδές. Ενώ μια τέτοια διαίρεση θα έδειχνε ότι λαμβάνουμε υπόψη τα ενδιαφέροντα ειδικών ομάδων παιδιών, θα έκανε σε τελική ανάλυση την κατάσταση λιγότερο αποτελεσματική για κάθε παιδί. Πάντως υπάρχουν σχολεία με βαθιά μελέτη των ξένων γλωσσών ή της Φυσικής και των Μαθηματικών. Σε αυτά τα σχολεία προσφέρεται πρόσθετη διδασκαλία στο ένα ή στο άλλο

μάθημα, όχι όμως σε βάρος κανενός μαθήματος της γενικής εκπαίδευσης, αλλά πέρα απ' αυτήν. Σήμερα χρησιμοποιούμε με πιο πλήρη τρόπο τα προαιρετικά μαθήματα που προσφέρονται στα κοινά σχολεία. Όλα αυτά σημαίνουν ότι πρέπει να βελτιώσουμε τα περιεχόμενα και τις μεθόδους της διδασκαλίας στα σχολεία, πράγμα που το κάνουμε τώρα.

Η εργασία για βελτίωση του περιεχομένου της γενικής εκπαίδευσης γίνεται με βάση τα παρακάτω σημεία:

— Ο κατάλογος των μαθημάτων που διδάσκονται και ο όγκος τους αναθεωρείται, το φορτίο των αναλυτικών προγραμμάτων και των διδακτικών βιβλίων μειώνεται, ενώ αφαιρείται περιττή ύλη που είναι πολύ περίπλοκη ή μειωμένης σημασίας.

— Οι κύριες έννοιες και οι βασικές ιδέες όλων των μαθημάτων τονίζονται στα διδακτικά βιβλία και στην πραγματική διδασκαλία.

— Σχεδιάζεται να διατίθεται περισσότερος χρόνος για την εκπαίδευση εργασίας και για την επαγγελματική καθοδήγηση και δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην πολυτεχνική άποψη της σχολικής εργασίας, στις πρακτικές και εργαστηριακές σπουδές.

— Εισάγονται ως μάθημα οι βάσεις της τεχνολογίας του ηλεκτρονικού υπολογιστή.

— Καθιερώνεται το μέγιστο των ικανοτήτων και των δεξιοτήτων που πρέπει να αποκτήσουν τα παιδιά σε κάθε μάθημα και σε κάθε χρόνο σπουδής ανεξάρτητα από το ίδρυμα της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης που επιλέγουν.

Το υψηλό θεωρητικό επίπεδο γνώσης και η μεγάλη ικανότητα σε βασικές δεξιότητες μπορούν να επιτευχθούν μόνο αν χρησιμοποιήσουμε σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας. Το κύριο θέμα εδώ είναι η ενεργοποίηση της μάθησης με τη χρήση της προβληματικής προσέγγισης στη διδασκαλία με την ενθάρρυνση της ανεξάρτητης σπουδής, με τη χρήση σύγχρονων διδακτικών βοηθημάτων οπτικο-ακουστικού τύπου.

Το Σοβιετικό σχολείο έχει πάντοτε δώσει τεράστια προσοχή στην ενότητα διδασκαλίας και αγωγής. Ο άνθρωπος δεν είναι κατά την αντίληψή μας απλώς ένας φορέας ορισμένου ποσού γνώσης. Περισσότερο απ' αυτό, είναι ένας πολίτης της χώρας του, ένας αγωνιστής της ειρήνης και της προόδου. Το σχολείο ως το κύριο ίδρυμα εκπαίδευσης καθορίζει πώς θα είναι οι νέοι μας, ποια θα είναι τα ιδανικά τους και αν θα εργασθούν γι' αυτά τα ιδανικά. Αυτός ο προσανατολισμός του σχολείου μας θα παραμείνει σταθερός.

Αναφορές

1. Για τη μεταρρύθμιση του Γενικού και Επαγγελματικού Σχολείου. Μόσχα, 1984 (στα Ρωσικά).

2. Lednev, B.S., Περιεχόμενα Γενικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης: Δομικά προβλήματα. Μόσχα, 1980 (στα Ρωσικά).
3. Θεωρητικά θεμέλια της Γενικής Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης. Εκδόθηκε από V.V. Krayevsky, I. Ya. Lerner. Μόσχα, 1983 (στα Ρωσικά).

* Μετάφραση από τα αγγλικά: Γ. Μιχαλακόπουλος.